

ASHÂB-I KEHF AKSARAY'DA UYANIYOR – 6 – “Obruk, İhlara’dır.”

AHMET KUŞSAN

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, Herevî’nin 1215 yılında ziyaret ettiğini belirttiği “Obruk”un yeri konusunda araştırmacılar arasında farklı kanaatler mevcuttur. Bu bağlamda, söz konusu Obruk’un Konya’daki Kızören Obruğu ve Obruk Hanı olduğunu savunanlar bulunduğu gibi, Afşin olduğunu ileri

sürenler de vardır. Ancak şahsi kanaatime göre, Herevî’nin bahsettiği Obruk, **İhlara’dır**.

Zira Herevî, İznik’ten itibaren güneydoğu yönünde ilerleyerek **Emirdağ, Konya, Kayseri ve Obruk** güzergâhını takip etmiş; buradan sonra da **Elbistan ve Malatya** rotasını izlemiştir.

Öte yandan, Prof. Dr. Oya Pancaroğlu bu güzergâh sıralamasını anlamlı bulmamış; bu nedenle metindeki “Obruk” kaydının, muhtemelen bir **istinsah (nüsha aktarım) hatası** sonucu Kayseri’den sonra yazıldığını, aslında daha önce zikredilmiş olması gerektiğini ileri sürmüştür. Oya Hoca’ya göre, Obruk’taki mağara, **Anadolu’da Ashâb-ı Kehf Mağarası olarak bilinen ilk mağaradır**. Ayrıca Oya Hoca, bu mağaranın **Niğde’nin batı tarafında** bulunduğunu ifade etmektedir.

Ancak Obruk, metinde **Kayseri’den sonra** zikredildiği takdirde, **Niğde’nin doğu yakasına** konumlandırılmış olmaktadır. İşte tam da bu nedenle, Oya Hoca, metindeki sıralamanın bir istinsah hatası olduğunu düşünmekte; böylece Herevî’nin bahsettiği Obruk’un **Konya-Kızören Obruğu ve Obruk Hanı** olabileceği ihtimaline dikkat çekmektedir.

Ben, Herevî’nin eserinde verdiği güzergâhın doğru olduğuna inanıyor; dolayısıyla metinde herhangi bir istinsah hatası bulunduğu kanaatini taşımıyorum. Ancak kanaatimce Herevî, seyahat güzergâhını belirlerken **Evliya Çelebi’ye benzer bir rota** izlemiş olmalıdır.

Nitekim Evliya Çelebi, **Kayseri’den sonra Bor, Altunhisar, Helvadere, Aksaray, Saratlı, Ürgüp ve tekrar Kayseri** üzerinden Elbistan ve Afşin’e yönelmiştir. Dolayısıyla Konya’dan Kayseri’ye ulaşan Herevî’nin de, Evliya Çelebi gibi Kayseri sonrası rotasında batıya yönelip ardından tekrar doğuya dönerek ilerlediği ihtimali kuvvetle muhtemeldir.

Herevî’nin eserinde **Kayseri’den sonra Obruk’un**, ardından ise **Elbistan’ın** zikredilmesi, metni batıdan doğuya doğru okuyan araştırmacıların, Obruk’u **Niğde’nin doğu yakasına** konumlandırmasına sebep olmuştur.

Bu noktada **Afşin merkezli araştırmacılar**, metin içindeki anlam karışıklıklarına aldırmaksızın Obruk’un Afşin olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak bu görüş, metnin bütünlüğüyle örtüşmemektedir.

Gerçekten de Herevî, Obruk’tan sonra Elbistan’ı anlatır; bu doğrudur. Ancak Elbistan’ı takiben, Elbistan’a yakın olan ve “**Ebsüs**” olarak bilinen **Afşin** şehrine değinir.

Bu şehrin harap durumda olduğunu ve Dakyanus’un şehri olarak tanındığını belirtir.

Şayet Herevî’nin Obruk diye bahsettiği yer Afşin olsaydı, neden ardından Ebsüs (Afşin)’ten yeniden bahsetsin? Bu, mantıksal bir çelişki doğurur. Dolayısıyla buradan açıkça anlaşılmaktadır ki, Obruk Afşin değildir; **Afşin’den önce gidilen farklı bir yerdir**.

Ayrıca, Obruk’un **Afşin’deki mağaranın kendisi** olduğunu iddia etmek de isabetsizdir. Çünkü Herevî’nin tasvir ettiği Obruk, yalnızca bir mağaradan ibaret olmayıp, içinden yürünebilen, üstü açık bir **yerleşim alanıdır**.

Hem Afşin’i hem de Konya-Kızören Obruğu’nu savunan görüşlerde açıklığa kavuşturulması gereken bir başka husus daha vardır:

Eğer Herevî, Obruk’taki mağarayı **Ashâb-ı Kehf Mağarası** olarak anmışsa, Konya-Kızören Obruğu’nu savunanlar neden **bu bölgede böyle bir mağaradan** bahsetmezler? Eğer Herevî, Obruk’tan Ashâb-ı Kehf mağarası olarak **bahsetmemişse**, bu kez de Afşin merkezli araştırmacıların Obruk’un Afşin olduğunu ispatlama çabaları neye dayanmaktadır?

Bu çelişkiler, her iki görüşü de sorgulanabilir kılmaktadır.

Şimdi bu noktada biraz durup şu soruyu sormakta fayda var:

Obruk ne demektir?

“Obruk” denildiğinde ilk akla gelen anlam, **içinde su biriken çukur alan** ya da doğal bir **kuyudur**. Nitekim, Obruk’un Konya-Kızılören Obruğu ve Obruk Hanı olduğunu savunan araştırmacılar da bu tanıımı esas alarak değerlendirme yapmaktadırlar.

Bununla birlikte, **yüksek dağlardaki mağaralar** da halk arasında “obruk” olarak adlandırılmaktadır. Bu mağaralar, içine **peynir, yağ gibi gıda ürünlerinin** konulduğu, serinliği sebebiyle depo işlevi gören yerlerdir. **Afşin merkezli araştırmacılar**, işte bu ikinci anlamdan hareketle, Herevî’nin sözünü ettiği Obruk’un, Afşin’deki mağara olduğunu öne sürmektedir.

Ancak obruk kelimesi, yalnızca bunlarla sınırlı değildir. **Dağlar ve tepeler arasında çökmüş,**

geniş ve derin çukurluk alanlar da **“obruk”** olarak adlandırılmaktadır ki, şahsi kanaatime göre **Herevî’nin kastettiği tam da budur.**

Bu son anlamı aklımızda tutarak, gelin şimdi **İbrahim Hakkı Konyalı ile Mehmet Göçer’in** çalışmalarından yola çıkarak, Herevî’nin “Obruk” hakkında aktardıklarını birlikte inceleyelim. Bakalım, anlatılanlar sizin zihninizde nasıl bir mekânı canlandıracak?

Şimdi gözünüzde canlandırarak okuyun...

“(Obruk) Rum (Anadolu) beldelerinden her taraftan gelenlerin ziyaret ettikleri bir yerdir. Bana gelen haberlere göre Ömer İbn-i Hattab’ın oğlu Ubeyde’nin meşhedi de burada imiş. Buradakilerin cesetleri çürümezmiş. Başları tıraş edilir, büyüyen tırnakları kesilirmiş. Bunun gerçeğini öğrenmek ve görmek için oraya gittim. Bu (Obruk), bir dağın içindedir. Burç gibi olan kapısından girilir. Yer altından geniş bir yere varıncaya kadar yürünür. Burası yere batmış bir dağdır. Tepesinden gökyüzü görünür. Ortasında gölcük etrafında çiftçilerin evleri vardır. Buradakiler Rumlardır. Tarlaları, ekinleri dışarıda, evleri içeridedir. Burada güzel bir kilise ve bir mescit vardır. Eğer ziyaretçi Müslüman ise mescide, Hristiyan ise kiliseye götürürler. Mağaranın sofasına girilir. Burada öldürülmüş birçok kişiler vardır. Üzerlerinde kılıç, kargı ve süngü yaraları görülür. Bunların bazı azası ve tarafları yoktur. Üzerlerinde pamuk elbise vardır. Hiç değişmemişlerdir.

...

Yine burada yüksek bir kubbenin altındaki bir taht üzerinde on iki erkek, elleri ve ayakları kınalanmış bir çocuk da bulunuyor. Rumlar buradakilerin kendilerinden, Müslümanlar da kendilerinden, Ömer ibn-i Hattab’ın ashabından olduklarını söylerler. Burada sabrederek ölmüşlerdir.”

Şimdi gelin, Herevî’nin anlattığı bu mekân tasvirlerini tek tek ele alarak düşünelim ve İhlara ile ne ölçüde örtüştüğünü birlikte değerlendirelim:

“(Obruk), Rum (Anadolu) beldelerinden her taraftan gelenlerin ziyaret ettikleri bir yerdir.”

Bu ifade, Obruk’un sıradan bir yerleşim alanı değil; bilakis, kutsal ve ziyaret edilen bir mekân olduğunu ortaya koymaktadır. Her yöreden gelenlerin burayı ziyaret etmeleri, Obruk’un

dönemin inanç ve kültür dünyasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Aynı şekilde, İhlara Vadisi de bir ziyaret mahallidir. Kapadokya bölgesi, özellikle erken dönem Hristiyanlarının yaşadığı, saklandığı ve ibadet ettiği kutsal alanlardan biridir. Bugün bile birçok Hristiyan topluluk için bir hac merkezi konumunda olan Kapadokya’nın önemli duraklarından biri de İhlara’dır. Dolayısıyla bu yönüyle Obruk ile İhlara örtüşmektedir.

“Kale burcu gibi olan kapısından girilir.”

Herevî’nin bu tanımı, girilen yerin yalnızca fiziki bir girişe değil, aynı zamanda heybetli ve korunaklı bir yapıya sahip olduğunu da düşündürmektedir. İhlara’ya hangi yönden girmiş olduğunu kesin olarak bilemesek de, çeşitli muhtemel güzergâhlar mevcuttur: Helvadere üzerinden Kitreli (İlemi), oradan Kara Say ya da Çat, Selime yahut Belisırma üzerinden vadi içinden ulaşılmış olabilir.

Bu güzergâhların tamamı kanyon içerisinden geçmektedir; yani her iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili, derin ve dar geçitlerdir. Dolayısıyla “kale burcu gibi olan kapı” ifadesi, muhtemelen bu kayalık geçitlerin vadiye açıldığı noktayı tarif etmektedir. Ziyaretçinin, iki yandan yükselen sarp kayalıklar arasında yürüyerek yerleşim alanına girmesi, bu benzetmeyi son derece anlamlı kılar.

“Obruk, dağın içindedir. Burası yere batmış bir dağ gibidir.”

Bu tarif, bugünkü İhlara Meydanı’nı ve çevresini tarif etmek için adeta birebir kullanılmış gibidir. İhlara, Hasan Dağı’nın uzantılarında yer alır. Coğrafi açıdan bakıldığında hem derin bir çöküntü içerisinde yer alması, hem de çevresini kuşatan yüksek kaya duvarlarıyla âdeta bir dağın içine oyulmuş gibidir. “Yere batmış dağ” benzetmesi, İhlara’nın coğrafi yapısını tarif etmek için yapılabilecek en isabetli tanımlardan biridir.

“Yer altından, tepesinde gökyüzü görünerek, geniş bir yere doğru yürünür.”

Bu ifade, vadinin içinden yürüyerek yerleşim yerine ulaşmayı tasvir etmektedir. Özellikle Çat veya Kara Say üzerinden İhlara’ya doğru yürüyen bir kişi, vadinin dar patikaları ve yüksek kayalıkları arasında ilerlerken, yukarıdan sadece gökyüzünü görebileceği bir manzara ile karşılaşır. Bu yürüyüş sonunda ise bugünkü İhlara Meydanı gibi daha geniş bir

açıklığa ulaşılır. Yani tasvir, coğrafi ve görsel anlamda İhlara ile tam bir uyum içindedir.

“Bu geniş yerin orada, gölcük etrafında çiftçilerin evleri vardır.”

Günümüzde İhlara Meydanı’nda böyle bir gölcük mevcut değildir. Ancak geçmişte bu alanda Kara Say’dan gelen dere ile Çat’tan gelen Melendiz Çayı birleşerek vadiye akmakta ve bu birleşim noktasında su birikintilerinin olduğu yarı bataklık alanlar, halk arasında “Çamurama” olarak adlandırılmaktaydı.

Nitekim yaşlı İhlara sakinlerinin hatıralarında bu bölge, özellikle bahar aylarında suyla dolup taşan, yaz aylarında ise çamurlu bir hâle gelen sulak bir alandır. Bu anlatım, Herevî’nin “gölcük” tasvirini doğrular niteliktedir.

“Bu çiftçilerin tarlaları dışarıda, evleri içeridedir.”

İhlara yerleşimi tarih boyunca vadi içindeki çukur alanda konumlanmıştır. Tarımsal alanlar ise vadinin yukarısında, yamaçların ve yaylaların bulunduğu dış bölgelerde yer alır. Dolayısıyla bu ifade de birebir İhlara’nın sosyo-coğrafik yapısıyla örtüşmektedir: Evler içeride, tarlalar ise dışarıda.

Ve şimdi geldik en dikkat çekici unsura:

“Ubeyde bin Ömer bin Hattab (Hz. Ömer’in oğlu Ubeyde)’ın türbesi vardır.”

İşte Obruk’un yeri konusunda en önemli kıyaslama noktalarından biri burasıdır. Eğer Obruk gerçekten Afşin veya Kızören Obruk’u ise, bu yerlerde Ubeyde ismiyle anılan herhangi bir türbe var mıdır?

Hayır, yoktur!

Ancak İhlara’da Ubeyde (r. aleyh)’e ait olduğunu düşündüğüm bir türbe var;

Baydı Hatun Türbesi...

“Hatun” ifadesine aldanmamak gerekir. Kültür envanterinde bu türbe bugün “Baydı Hatun Türbesi” olarak kayıtlı olsa da, İhlara halkının hafızasında ve hatıralarında bu yapıda medfun olan kişinin bir ebe bir de dede olduğu yönündedir. Hatta türbeye "Baydı Hatun" yazıldığında, yöre halkı bu duruma büyük şaşkınlıkla tepki vermiştir. Çünkü türbenin baş taşında, açıkça erkeklere mahsus serpuş da bulunmakta, bu da burada bir erkeğin de mezarının olduğunu açıkça göstermektedir.

Baydı Hatun Türbesi’ne dair en eski yazılı kaynaklardan biri, Fatih devrine ait Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristidir. Bu fihriste göre Çat köyündeki göl ve sarnıç, bu türbenin vakfına aittir. Türbenin adının bu fihristte geçiyor olması, onun Osmanlı’dan önce, Karamanoğulları döneminde de var olduğunu göstermektedir.

Türbenin vakıfları, Karamanoğlu İbrahim Bey’in (ö. 1464) bir beratı ile tescillenmiştir. Bu durum, türbenin en azından 1464 yılı öncesinde mevcut olduğunu ortaya koyar. Ancak, türbenin daha da eski bir döneme ait olabileceğine dair herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır.

Her ne kadar türbenin mimari yapısı Karamanoğulları dönemine tarihlense de, burada medfun olan kişinin bu tarihten çok daha önce yaşamış olması ihtimali güçlüdür. Sonuçta bir türbe, bazen var olan bir mezarın üzerine daha sonra inşa edilir. Bu türbenin de ya ilk kez o dönemde yapıldığı ya da mevcut bir yapının Karamanoğulları devrinde yenilenerek bugünkü halini aldığı düşünülebilir.

İlginç olan şu ki, bugüne dek “Baydı Hatun” ismine dair hiçbir tarihî kayıta rastlanmamıştır. Oysa bu kişiye türbe yaptırılacak kadar önem atfedilmiş olması, kimliği hakkında bilgi bulunmayışını daha da ilginç hale getirmektedir. Yerel halkın hafızasında bu kişilerin ebe-dede olduğu yönündeki inanç hâlâ canlıdır.

Eskiden türbenin hemen yanında adaklar kesilirmiş. Hıdırellez şenlikleri ise eskiden beri burada yapılır. Tüm bu geleneksel uygulamalar, türbenin halk nezdindeki kutsallığını ve burada yatan kişinin halk arasında önemsenen, saygı duyulan bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bu veriler, bize gösteriyor ki Karamanoğulları döneminde ya da daha önceki bir süreçte, bu zatın ismiyle ilgili bir karışıklık meydana gelmiş olabilir. Acaba burada medfun olan zatın adı aslında “Ubeyde” (r.a.) idi de, zamanla telaffuz ve yazım hataları sonucu “Baydı” olarak mı kayda geçti?

Eğer öyleyse, bu durumda Obruk’un İhlara olduğu neredeyse kesinleşmektedir. Ve “Baydı” olarak bilinen bu zatın aslında Hz. Ömer’in oğlu

Ubeyde olduğu ihtimali oldukça güç kazanmaktadır.

Bu kadar çok bilginin, anlatımın ve coğrafi tasvirin bu denli örtüşmesi, gerçekten yalnızca bir tesadüf olabilir mi?

Ortada ciddi bir karışıklık bulunduğu açıktır ve kanaatimce artık bu karışıklık yavaş yavaş çözümlenmeye başlanmıştır.

“Buradakiler Rumlardır. Burada güzel bir kilise ve bir mescit vardır.”

Herevî'nin bu ifadesi, yerleşim yerinin ahalisinin büyük ölçüde Rumlardan oluştuğunu ve hem Hristiyanlara hem de Müslümanlara hitap eden iki ibadethanenin bulunduğunu bildirir.

Kilise, bugün “Kislenin Bayırı” (yani Kilisenin Bayırı) olarak anılan yokuşun yukarısında yer alıyor olmalıdır. Bugün mezarlık olarak kullanılan alanın üst kesimlerinde bir zamanlar bir kilisenin varlığı kalıntılarından anlaşılmaktadır.

Mescit ise, kanaatimce Ubeyde bin Ömer bin Hattab'a ait olduğu düşünülen türbenin bulunduğu alandır.

Bugün “Tekkenin Bayırı” olarak bilinen yokuşun üst kısmında yer alan ve halk arasında “Tekke” olarak anılan, resmi adıyla Baydı Hatun Türbesi, muhtemelen o dönemde hem mescit hem de türbe olarak işlev görmekteydi. Bu yapının halk arasında “tekke” olarak adlandırılması, onun zamanında ibadet mekânı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında denilebilir ki, Herevî'nin ziyaret ettiği Obruk'un İhlara olduğu kanaati kuvvet kazanmıştır. Ve bu durumda, Anadolu'da Ashâb-ı Kehf Mağarası

olarak bilinen ilk mağaranın da İhlara'da bulunduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

İhlara'daki türbede medfun bulunan ve halk arasında Hz. Ömer'in oğlu Ubeyde (r. aleyh) olarak bilinen zat, gerçekten de Hz. Ömer'in evladı mıdır? Yoksa zaman içerisinde adı karıştırılmış, başka bir sahabe ya da tarihi şahsiyetle özdeşleştirilmiş biri midir?

Bu önemli sorunun cevabı hem tarihî hafızayı hem de yerel inançları aydınlatacak niteliktedir.

Önümüzdeki yazıda,
Görüşmek üzere...